

Hız. Peygamber Döneminde Gayrimüslimlerle Mücadele Aracı Olarak Şiir

Poetry as a Tool to Struggle with Non-Muslims in the Period of the Prophet

Feridun TEKİN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Feridun TEKİN

Ordu Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
Ordu, Türkiye

ORCID: [0000-0002-5435-1792](https://orcid.org/0000-0002-5435-1792)

e-mail: fetekinli08@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 20 Nisan 2024

Kabul/Accepted: 17 Şubat 2025

Atıf: Tekin, Feridun, “Hz. Peygamber Döneminde Gayrimüslimlerle Mücadele Aracı Olarak Şiir”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (Aralık 2025): 446-467.

Citation: Tekin, Feridun, “Poetry as a Tool to Struggle with Non-Muslims in the Period of the Prophet”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (December 2025): 446-467.

Lisans/License:

Öz- İslam Öncesi Dönem, edebiyat ve şiir açısından son derece zengin bir zaman dilimidir. Bu devirde farklı yer ve zamanlarda şiir müsabakaları yapıldı. Şairler birbiri ile şiir aracılığıyla mücadele eder, kabile ve toplumlarını överken karşı tarafa hücumda bulunurlardı. Şair ve şiir İslam öncesi dönemde sosyal hayatın önemli bir parçasıydı. Şairler söylemiş oldukları şiirler ile toplumsal hayata yön verebilirlerdi. İnsanlar onların diline menfi manada düşmemeye dikkat ederdi. Cahiliye Dönemi'nde şairlere büyü kimseler gözüyle bakılır, özel güçlerinin olduğu düşünülürdü. Hz. Peygamber edebiyat ve şiirin canlı olduğu bir muhitte doğdu. O, bu çevrede yetişti. Allah tarafından risaletle görevlendirildiğinde insanlara Kur'an'ı tebliğe başladığında İnsanlar onun tebliğ ettiği ayetleri şiirle mukayese ettiler. Ancak aralarında şiir hususunda uzman olanların bir kısmı ayetlerin şair sözü olmadığını ifade ettiler. Fiili saldırı yanında şiirleriyle ona ve Müslümanlara değişik ithamlarda bulundular. Hz. Peygamber'e saldırı ve baskılar artınca Müslümanlar Medine'ye gitmek zorunda kaldılar. Müşrikler burada da onu rahat bırakmayıp tacize devam ettiler. Hz. Peygamber onlarla meydanlarda savaştığı gibi aynı zamanda şiir yoluyla mücadeleye devam etti. Onların şiirle yaptığı saldırı ve tacizlere Müslüman şairlerin şiirleri ile karşılık verdi. O, savaş meydanlarında elde ettiği başarıları o dönemin etkili aracı olan şiiri kullanarak entelektüel alanda da kazandı. O, şiirin İslamî değerlere aykırı olmadığı müddetçe tüm yönleri ile istifade edilebilecek tesirli bir araç olduğunu gösterdi. Makalemizde bazı örneklerle Hz. Peygamber'in şiirler üzerinden gayrimüslimlerle yapmış olduğu mücadeleyi ele aldık. Onların şiirle İslamî değerlere saldırdığında Müslüman şairlerin cevaplarını ve şiirin İslam'ı tebliğde ne kadar etkili olduğunu anlatmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Peygamber, Gayrimüslim, Şair, Şiir.

Abstract- The pre-Islamic period was a flourishing era in terms of literature and poetry. During this period, poetry competitions were held at various locations and on different occasions. Poets would compete each other through poetry, attacking the other side while praising their tribe and society. Poets and poetry were integral to social life in the pre-Islamic period. Poets could direct social life with the poems they wrote. People were careful not to use their language negatively. During the period of Jahiliyya, poets were regarded as as mystical figures and believed to possess supernatural abilities. The Prophet was born in an environment where literature and poetry were alive. He grew up in this environment. When he was appointed as a prophet by Allah and began conveying the Quran, some people compared it verses to poetry. However, some of them who are experts in poetry stated that the verses were not the words of a poet. In addition to physical attacks, they made various accusations against him and Muslims through their poems. As the attacks and pressures on the Prophet intensified, Muslims were forced to migrate to Medina. The polytheists did not leave him alone and continued to harass him. Just as the Prophet fought them in the fields, he also continued to fight through poetry. He responded to their attacks and harassment through poetry with the poems of Muslim poets. He achieved intellectual victories through poetry, which was a powerful medium of that era. He showed that poetry is an effective tool that can be used in all its aspects as long as it does not contradict Islamic values. We tried to explain the answers of Muslim poets when they attacked Islamic values with poetry and how effective poetry is in conveying Islam.

Key words: Islamic History, Prophet Muhammed, Non-Muslims, Poet, Poetry

Yayın Tarihi	26 Aralık 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2025
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

In the pre-Islamic period, literature was an integral part of social life. Various forms of literary expression, such as eloquence, poetry, and poetic recitation, were prevalent during this period. On the one hand, orators delivered speeches at various locations and occasions, demonstrating their rhetorical mastery. On the other hand, poets contributed to the oral tradition through poetic compositions of significant literary value. Poems, which were considered important examples of literature at that time, were expressed in various genres and pointed to different subjects with their content. Poets wrote poems in different fields such as heroism, satire, irony, elegy, honor and eulogy. Poets were highly esteemed in the social life of that period. People were careful not to fall foul of them. Due to the impact of their poetry, they were perceived as possessing mystical powers, and their words were believed to hold magical influence. When a new poet emerged from a tribe, the surrounding tribes would visit him and congratulate him. The tribe from which a poet emerged would be proud of its poet and saw this as a means of superiority. For this purpose, tribes used poetry to impose their superiority on the other side, thus displaying a more effective example of struggle than on the battlefield. Poetry was sometimes more powerful than weapons, causing significant harm to the opposing side. During this period, poetry

competitions were held in different cities, poems were passed around, and the winning poems were hung on the wall of the Kaaba. Poetry competitions show people's interest in this field. Poets would set the agenda with their poems and express experiences about various issues. Poetry served as media in that period. Many important poets grew up in Jahiliyya, where poetry was seen as an important value. Some of them reached the time of the Prophet and some of them died before. Some of those who lived in the time of the Prophet became Muslims, while others stood against Muslims. During the prophethood of the Prophet, especially in the Medina period, poets were in mutual struggle, and Muslim poets eliminated the attacks on Islamic values from the other side. The Prophet lived in a society where poetry was highly esteemed and deeply embedded in the cultural tradition. He was familiar with this branch of literature from an early age; he witnessed the poetic expressions of his relatives, particularly his grandfather and uncle. When the Prophet began his mission, the polytheists compared the Quranic verses to poetry. They dismissed the Quran as mere poetic expression and labeled the Messenger of Allah (pbuh) a poet. However, some expert poets among the polytheists rejected this claim, asserting that the Quranic verses could not be the words of a poet. In his fight against the polytheists during the Meccan period, the Prophet responded to them only with the verses of the Quran, did not receive support from poets, and did not use poetry as a means of defense. Despite persecution and attacks, he remained steadfast in his mission, exercising caution during the initial phase of his prophetic journey in Mecca. When the Prophet migrated from Mecca to Medina, he adapted his approach to preaching and responded to the opponents of Islam using their own methods. Acts of oppression and persecution were countered more actively. He also benefited from poetry while fighting against the polytheists; He used the poems of Muslim poets against those who wrote poems against Islam. Notably, Abdullah ibn Rawaha, Hassan ibn Thabit, and Ka'b ibn Malik—renowned for their poetic skill—engaged in literary battles against the poets of the polytheists. Muslim poets Just as they protected the Prophet and Muslims from the aggressive poets of the polytheists, they also shot them with their own weapons. Although there are negative statements about some poets in the Quran, it is stated that the purpose of this is the poets who have the morality and mentality of Jahiliyya; It was clarified by the Prophet (pbuh) that those who believe in and defend Islamic values and principles are not criticized. When Muslims achieved success in wars, the polytheists had a hard time accepting this situation and tried to overcome the defeat they experienced in the field with poetry, but Muslim poets defeated the polytheists in this field with the poems they wrote. The Prophet benefited from poetry, one of the effective tools of the period in which he lived, in Islamic propagation and struggle. He did not see any harm in using poetry as long as its content was not immoral and un-Islamic, and he even benefited from the influence of poetry by encouraging poets who were talented in this field.

GİRİŞ

İslam Öncesi Dönem’de şiir toplumsal hayatın önemli unsurlarından biriydi. Şairler toplumun önde gelen kesimi arasında yer alır; sosyal hayatın itibarlılarından olarak görülürler, söylemiş oldukları şiirlerle çevrelerine etki ederlerdi. Bu devirde şiir yarışmaları düzenlenir, birinci olan şiirler Kâbe duvarlarına asılırdı.¹ Özellikle Ukâz, Zülmecâz, Dûmetülcendel gibi panayırarda değişik şairlerin katıldığı şiir yarışmaları tertip edilirdi.² Araplar arasında düzenlenen edebî müsabakalar İslam öncesi dönemde entelektüel hayatın canlılığının nedenlerinden biriydi.³ Cahiliye Devri’nde şiire büyük ehemmiyet verilirdi. Bu maksatla şiire “Şiir Arabın defteridir” derlerdi.⁴ Bugünün sosyal medyası ne ise şiir de o dönemde aynı işlevi görmekteydi. Şiir Arap toplumunda dil, belagat ve estetiğin yanında his ve duyguların ifade edilerek tasvirlerin yapıldığı kıymetli bir alandı.⁵

İslam Öncesi’nde şairler toplumun itibarlı kimseleri kabul edilir⁶, bir kabileden şair çıktığı zaman çevre kabilelerden heyetler onu tebrik etmeye ziyarete gider, şairin içinde olduğu kabile bu duruma sevinir, yaşanan gelişmeler için kutlamalar yapılırdı.⁷

Cahiliye Devri’nde şairler âlim, tarihçi, kâhin, sihirbaz, namus koruyucusu gibi vasıflara haiz kimseler olarak görülürlerdi. Kahramanlık, hiciv, yergi, mersiye, iftihar, medih gibi konular başta olmak üzere değişik alanlarda şiirler dile getirilirdi. Şairin dilinde şiir bir silah olarak kullanılırdı.⁸ Bu zaman diliminde şairlerde tabiatüstü bir güç olduğuna inanılır, onların söylemiş oldukları şiirler hayatın süsü olarak görüldüğü gibi aynı zamanda öldürücü bir silah olarak da değerlendirilirdi.⁹ İslam Öncesi Dönem’de şiir hayatın neredeyse tüm alanlarını kapsar; birey ve toplum için önemli bir alan olarak kabul edilirdi.

İslam Öncesi Dönem’de şiir aynı zamanda kabileler arasında fikri mücadelelerin de alanı olmuştur. Şairler söylemiş oldukları şiirlerle birbirleriyle savaşır; şiiri güçlü olan taraf diğer tarafı aşağılamak veya kötülemek suretiyle bu sanat dalına başvururdu. Şiirler sayesinde kabileler kendi üstünlüklerini karşı tarafa kabul ettirmek için yoğun çaba içerisinde girer, sahip oldukları şairler ile kendilerine rakip gördüklerini şiirle mağlup etmeye çalışırlardı.¹⁰

Çalışmamızda Hz. Peygamber’in kendisine başta olmak üzere İslam’a ve Müslümanlara yönelik suçlama ve ithamlara şair ve şiirlerle verilen mücadeleyi ele aldık. Bu maksatla ilk olarak Kur’ân ve hadislerde şair ve şiire yönelik bakış açısını kısaca ifade ettik. Ardından Hz. Peygamber’in Mekke ve Medine dönemlerinde yürüttüğü tebliğ faaliyeti doğrultusunda Müslüman olan ve olmayan şairlerin birbirleriyle olan mücadelesini, bazı şiir örnekleri ile sunmaya çalıştık. Tarihi rivayetlerden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda hayatın diğer alanlarında olduğu gibi dönemin entelektüel sahası olan şiirde de İslamî mücadelenin nasıl gerçekleştiğini belirli örneklerle sunmaya çalıştık. Belirlediğimiz başlığın bir

¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Hayatı* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 1979), 6, 57; Hanna el-Fahurî, *el-Câmi’ fi tarihi’l-edebi’l-Arabî el-edebi’l-kadim* (Beyrut: Dârü’l-Cil, 1986), 216; *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, çev. Nurettin Ceviz v.dğ. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 24.

² Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973), 15; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân*, C. 4, (Beyrut: Dârü Sadır, 1977), 142; Bağdatlı Müderrisizâde Mehmed Fehmi, *Târih-i Edebiyyât-ı Arabiyye (Arap Edebiyat Tarihi Cahiliye Devri -I)*, haz. İsmail Araz, C.1, (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 137.

³ Esat Ayyıldız, *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020), 112.

⁴ Ahmed Emin, *Fecrü’l-İslâm*, çev. Ahmed Serdaroğlu (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976), 98.

⁵ Cemal Sandıkçı, *Arap Şiirinin Kur’an Lafızlarını Anlamaya Etkisi* (Samsun: Üniversite Yayınevi, 2015), 13.

⁶ Sedat Tuna, “el-Ahtal ve Cerîr’in Emevî Halifelerine Methiyeleri: Siyasi Şiir”, *Bilimname Akademik Araştırma Dergisi*, 52/2 (2024), 341.

⁷ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız, C.1, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1986), 168.

⁸ *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, 9, 10; İbrahim Sarıçam, “Hz. Muhammed (SAV)’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003), 21.

⁹ Neşet Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1957), 136.

¹⁰ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 15; *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, 14, 22, 29, 51.

makaleden çok daha derin bir muhtevaya sahip olduğunu gözlemledik. Bu maksatla sınırlı örneklerle yetinerek İslamî tebliğde şair ve şiirin önemine işaret ederek çalışmamızı sınırlandırdık. Düşmanla karşılıklı muharebede şiirin ne kadar önemli olduğunu, doğru ve yerinde kullanıldığında silahtan daha tesirli bir araç olduğunu gözlemledik. Makalemizde ilk dönem İslam tarihi kaynaklarından, Arap edebiyatı alanında yazılan kitaplardan ve günümüzde yapılan bazı çalışmalardan istifade ettik.

1. Kur'an'da Şair ve Şiirler

Hız. Peygamber'in doğup büyüdüğü çevrede şiir ve edebiyatın yaygındı. Özellikle şiir yarışmalarının yapıldığı yerin, birinci gelen şiirlerin asıldığı duvarın Kâbe'de yani Mekke'de olması, Resulullah'ın (sas) bazı yakınlarının şiirle ilgileri nedeniyle¹¹ Hız. Peygamber bu sanat dalına yabancı değildi. Resulullah'ın (sas) şiirle olan münasebetine geçmeden önce Kur'an-ı Kerim'in şiire olan bakışına kısaca değineceğiz. Kur'an-ı Kerim'de şair ve şiire yönelik bazı ayetler şu şekildedir:

*"Onlar; "Hayır; bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır; onu kendisi uydurdu; hayır; o bir şairdir. Eğer böyle değilse, önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin" dediler."*¹²

*"Biz, deli bir şair için ilâhlarımızı mı terk edeceğiz?" diyorlardı."*¹³

*"Yoksa onlar; "O bir şairdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?"*¹⁴

*"O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!"*¹⁵

Ayetlere bakıldığında şu sonuçlar çıkarılabilir: Mekke müşrikleri Hız. Peygamber'i şair, mecnun ve kâhin olarak görmekte; Kur'an ayetlerini bir şiir olarak değerlendirmekte; o dönem şairlerin sahip olduğu hayat şekli ele alınmaktadır.¹⁶ Ayetlerde şiiri temelden yasaklayan ya da şairliğin menfi olduğunu beyan eden bir yaklaşım tarzı yer almamıştır.

Hız. Peygamber'in tebliğine yönelik oluşan direnç, insanları Kur'an ve Hız. Peygamber hakkında farklı iftira, itham ve karalamalara yöneltmiştir. Müşrikler daha önce benzerini duymadıkları sözleri duyunca bu ifadeleri şiire, onu söyleyeni de şaire benzetmek suretiyle ilahî tebliği anlamak yerine ayetleri bazı şiirlerle mukayese yoluna gitmişlerdir. Ancak Kur'an-ı Kerim; Cahiliye aklına, ahlâkına ve zihniyetine sahip olan şairleri eleştirmiş, onların şiirlerini zemmetmiştir. Zira bu zihniyet tevhide aykırı fikir ve görüşlerle insanların zihin ve gönüllerini iğfal etmiş, İslam'a aykırı düşünce ve anlayışın savunucusu olmuştur.

Konu ile alakalı bir başka ayette ise gayriahlaki anlayış içerisinde yazılan şiirler eleştirilmiş, aykırı olmayanlar ise menfi olarak değerlendirilmemiştir. *"Şairlere ise haddi aşan azgınlara uyarlar. Görmez misin ki onlar; her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah'ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akıbetle uğrayacaklarını göreceklerdir."*¹⁷

Mezkûr ayette iman edip yararlı işler yapan, cahilî zihniyet içerisinde olmayan şairler diğerlerinden ayırt edilmiş, yaptıkları işler tevhide aykırı değilse herhangi bir ayıplama söz konusu olmamıştır.¹⁸ İslam Öncesi Dönem'de şairlerin bir cine sahip oldukları, onlardan ilham aldıkları dolayısıyla seciyeli ve edebî

¹¹ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v. dğr., C.1, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 357; Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, C. 2, (Kahire: Mektebetü'l Hancî, 2001), 282-287.

¹² el-Enbiyâ, 21/5.

¹³ es-Sâffât, 37/36.

¹⁴ et-Tur, 52/30.

¹⁵ el-Hakka, 69/41.

¹⁶ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi- II*, (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017), 32.

¹⁷ eş-Şu'arâ, 26/224-227.

¹⁸ Ebû Ali Hasan İbn Reşik, el-Ezdî, *el-Umde fî sinâati's-şiir ve nakdi*, thk. en-Nebevî Abdülvahid Şa'lan, C.1, (Kahire: Dûretü'l-Gavvas, 2019), 28.

bir söz için bu vasıf yakıştırıldığından Resulullah'a (sas) bu gözle bakılmıştı. Yine kâhinlerden de benzer sözler sarf edildiğinden dolayı Hz. Peygamber'e kâhinlik yakıştırılmıştı.¹⁹

Kur'an, müşriklerin Hz. Peygamber hakkında yakıştırmış oldukları ithamları reddetmiş, asla kabul etmemiş, iddia ve ithamlarda bulunanlara şu ayetle cevap vermiştir: “Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O (na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.”²⁰ Şair ve şiirle ilgili olarak özetle Kur'an'da menfi olarak zikredilen husus cahili zihniyet ve ahlâkını içeren düşünceler ve anlayıştır. Şair ve şiirler İslam'ın değerlerine karşı olumsuz bir hal içermediği müddetçe makul görülmüştür. İleride de bahsedileceği üzere bizzat Resulullah (sas) tarafından müşriklerle mücadelede şiir kullanılmış, karşı tarafın savunduğu veya iddia ettiği fikirlere karşı şairler ve şiirlerle karşılık verilmiştir. Mekke'de Müslümanların toplumsal manada zayıf olması nedeniyle müşriklerle şiir üzerinden mücadele yoluna gidilmemiş; savunmada kalınmış, onların saldırı ve meydan okumalarına cevaplar daha çok Medine Dönemi'nde verilmiştir.

2. Hz. Peygamber'in Hayatında Şair ve Şiirler

Hz. Peygamber, şiirin tüm unsurlarıyla hâkim olduğu bir toplumda dünyaya geldi. Onun çocukluğu ve gençliği farklı yönleriyle temayüz etmiş şairlerin yaşadığı toplumda geçti. Hz. Muhammed, şiirin bir sosyal medya görevi gördüğü hayatta peygamberlik görevine başladı. O, Kur'an ayetleri nazil olup insanlara tebliğ başladıığında farklı ithamların yanında şair olmakla da suçlandı.²¹ Kur'an'ın sahip olduğu edebî yapı Arapları etkilese de kutsal kitabı kendi şiirleri ile mukayese etmeye başladılar. Ancak içlerinde şiiri iyi bilenlerin bir kısmı ayetlerin şiir, Resulullah'ın (sas) da şair olmadığını kabul ettiler.²²

Hz. Peygamber yirmi üç yıllık tebliğ hayatı boyunca başta müşrikler olmak üzere farklı inançlara sahip kimselerle mücadele etti. O, devrinin önemli bir aracı olan şair ve şiirden zaman zaman istifade etti. Gayrimüslimlerle mücadelesinde onların farklı zaman ve dönemlerdeki meydan okumalarına yine onların anlayacağı dille şiirle cevap verdirdi. Bilindiği üzere peygamberlerin gönderildiği devirlerde temayüz eden bazı özellikler yer almıştır. Hz. Peygamber Dönemi'nde de belagat ve şiir o devrin sosyal hayatının en belirgin özelliklerindendi.²³

Hz. Peygamber şairlere ve şiire kıymet vermiş, bazen mescitte onlara kürsü tahsis ederek yapılan meydan okuma ve saldırılara cevap verdirmiştir.²⁴ Hassân b. Sâbit'in, şiirleriyle İslam karşıtlarına cevap vermesi üzerine, “Hassân Allah'ın peygamberini savundukça Allah Rûhu'l-Kudüs ile Hassân'ı destekleyecektir.” şeklinde beyanda bulunmuştur.²⁵ O, Kâ'b b. Mâlik ile olan bir yolculuğunda ondan şiir okumasını istemiş, ardından “Mızrak darbesinden daha tesirli.” sözünü söylemiştir.²⁶

¹⁹ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr, C.1, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997), 133; Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Târihü'l-İslâm ve veşâyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, C. 2, (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l Arabî, 1987), 106; Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, II, 33.

²⁰ Yâsin, 36/69.

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîret-i İbn İshâk*, thk. Ahmed Ferid Mezidî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 2004), 193, 237.

²² İbn Hişâm, *Sîre*, I, 289; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, I, 133; Zehebî, *Târih*, II, 158.

²³ Adem Apak-Adnan Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021), 144.

²⁴ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitabu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, C.3, (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1984), 977-979; Ebû Abdullah Muhammed İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakatu fuhuli'i-şuâra*, şrh. Mahmûd Muhammed Şakir (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, ts.), 217; İbn Reşîk, *el-Umde*, I, 22.

²⁵ el-Cumahî, *Tabakatu fuhuli'i-şuâra*, 218; İbn Reşîk, *el-Umde*, I, 29; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber, *el-İstîâb fi ma'ruhuifeti'l-ashâb*, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, C. 2, (Byy: Merkezu Hicr li'l-buhus ve'd-dirasaati'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2019), 343; Ali Fehmi b. Şakir Câbizâde Mostarî, *Hüsnü's-sihâbe fî şerhi eşâri's-sahâbe*, (Dersâdet: Ruşen Matbaası, 1324), 17.

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IV, 395.

Müslüman olmayanlar İslam'a, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara şiirleriyle saldırdıklarında çoğunlukla şairlikleri temayüz eden üç sahabî karşı tarafa şiirleriyle gereken cevapları vermişlerdir. Bunlar, Abdullah b. Revâha, Kâ'b b. Mâlik ve Hassân b. Sâbit'tir.²⁷

H. Peygamber İslam'a uygun olan şiirlerden hoşlanmış, bu tür şiir söyleyenleri övmüştür. Bu maksatla şair Lebid'in söylediği, "*Dikkat edin! Allah dışında her şey boştur, bütün nimetler de şüphesiz geçicidir.*"²⁸ mısrası önemlidir. O, devrinin etkili araçlarından biri olan şiir hususunda etkin ve yetkin olanları taltif etmiştir. Hatta hakkında önceden menfi şiir söyleyenleri bile affetmiş, pişmanlıklarını kabul etmiştir.²⁹

Resulullah (sas) Medine'ye hicret ettiğinde dönemin önemli şairleri onu ve Müslümanları hicvetmeye devam ediyorlardı. Bu şairlerden biri de Müzeyne kabilesinden Kâ'b b. Züheyr idi. Kâ'b'ın kendisi gibi şair olan kardeşi Büceyr, İslam'ı kabul etti. Müslüman olan Büceyr, Kâ'b b. Züheyr'den Resulullah'ı (sas) hicvetmekten vazgeçmesini istedi. Ancak Kâ'b, Hz. Peygamber'i hicvetmeye devam etti. Onun tavrı üzerine Resulullah (sas) Kâ'b b. Züheyr'in öldürülmesi gerektiğini beyan etti. Hakkında ölüm kararı verilen Kâ'b'a kabilesi Müzeyne dahi sahip çıkmadı. Bu arada kardeşi Büceyr Müslüman olduğu takdirde bağışlanabileceğini ona ilette. Yaşananların ardın Kâ'b b. Züheyr, Hz. Peygamber'in huzuruna gelip İslam'a girdi ve "*Bânet Sü'âd*" olarak başlayan meşhur kasidesini okudu. Kasidesini beğenen Hz. Peygamber, uygulandı ve üzerindeki hırkasını (Bürde) çıkarıp Kâ'b b. Züheyr'e verdi. Kâ'b b. Züheyr'in affına vesile olan kasidenin baş kısmı şu şekildedir:

"Suad uzaklaşıp gitti. Kalbim bugün yaralıdır.

Onun için de zelildir. Uzak kaldığını hissetmiştir. Esirlikten kurtulamamış, bağlanmıştı.

Suad ayrılış sabahı intikal ettikleri zaman ancak sesi genizden gelen küçük bir geyiktir.

Göz kapakları yumulmuş, sürme çekilmiştir.

Önünü çevirdiği zaman karnı zayıf, koltuk altları ince, arkasını çevirdiği zaman kalça tarafları büyük ne kısıklık, ne uzunluğundan şikayet edilmez.

Gülümselediği zaman sulu ve parlak beyaz dişleri görünür.

Sanki o şarabı bir ve iki kez içmiştir. Zişebem deresinin saf ve kuzey rüzgârıyla soğutulmuş suyundan kana kana içip doyd.

*Rüzgâr ondan çer çöpü atar, sabahleyin kendisinden yağmur yağdığı bulutun yağmurdan meydana gelen ve su üstünden yükselen beyaz kabarcıklar ve köpükler ona geçer ve ona doldururlar..."*³⁰

Hakkında ölüm fermanı verilmesine rağmen, şairin dile getirdiği dizeler affına vesile olmuştur. Bu husus Hz. Peygamber'in İslamî ahlâk ve değerlere muvafık olan şiirleri beğendiğinin, onun şiire menfi bakmadığının farklı bir göstergesi olmuştur.

H. Peygamber 6/628'de ashabıyla birlikte umre yapmak maksadıyla Mekke'ye doğru yola çıktı. Ancak müşriklerin karşı çıkmaları nedeniyle Mekke'ye varamadan Hudeybiye bölgesinde onlarla bir

²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IV, 323; el-Cumâhî, *Tabakatu fuhuli'i-şuâra*, 215-226; İbn Reşik, *el-Umde*, I, 28; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, thk. Şuayb el-Arnaut-Abdülkadir Arnaut, C.1, (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1994-96), 127.

²⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şuara*, thk. Ahmed Muhammed Şükrî, C.1, (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1968), 275.

²⁹ Vâkidî, *Kitabu'l-meğâzi*, II, 860; İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 25, 53; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Abdullah Enis et-Tebbâ'-Ömer Enis et-Tebbâ' (Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987), 55-56.

³⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 146-147; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şuara*, I, 84-85; Ebû'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed el-İsfahanî, *Kitabu'l-Egânî*, thk. İhsan Abbas-İbrahim es-Sa'afin, Bekr Abbas, C.17, (Beyrut: Dârü Sadır, 2008), 66-70; İbn Reşik, *el-Umde*, I, 15-16; Ebû'l-Feth Fetthuddîn Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidünnas, *Minahü'l-midah*, thk. İffet Visal Hamza (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1987), 257-262; Ahmet Savran, "Kâ'b b. Züheyr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, 7. Kasidenin tamamı için bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 146-156.

antlaşma yaptı. Yapılan antlaşmaya göre o yıl umre olmayacak gelecek yıl yapılacaktı. Umre niyetiyle yola çıkılıp gerçekleşmediği ve ertesi yıl yapıldığı için bu umreye kaza umresi adı verildi.³¹ Hz. Peygamber 7/629'da anlaşıldığı üzere umre yapmak için Mekke'ye geldi. Resulullah (sas) şehre girdiğinde Abdullah b. Revâha müşrikleri yeren Hz. Peygamber'i öven şu şekilde bir şiir dile getirdi.

“Dininden başka din olmayanın adına yemin ederim ki. Elçisi, Muhammed olan adına yemin ederim ki.

Ey küffarın çocukları! Allah'ın yolundan çekiliniz. Çekiliniz ki bütün hayırlar Onun elçisindedir.

Ey Rabbim, ben o elçinin sözüne iman ediyorum. Allah'ın hakkını Onun kabulünde bilirim.

Biz sizinle onun tevili için savaştık. Nitekim daha önce onun tenzilininkârına karşı da sizinle savaştık.

Bir vuruşla ki o başı boyundan koparır götürür. Dosta da dostunu unutturur.”³²

İbn Revâha bu şiiri söylediğinde Ömer b. Hattâb tarafından eleştirilse de Hz. Peygamber, onun şiirinin oklardan daha tesirli olduğunu dile getirip şiir söylemesine devam etmesini istedi.³³ Resulullah (sas) içerisinde gayriislâmî ve gayriahlaki hususlar içermediği müddetçe şiir okunmasına karşı çıkmamış, bilakis şiirin sahip olduğu anlatım ve ifadesinden istifade etmiş, gerekli zamanlarda şairlerin şiir söyleme yeteneklerinden yararlanmıştır. O, döneminin en etkili araçlarından olan şiirden yeri geldikçe yararlanmış, bu maksatla şiir söyleyen şairlere destek olmuştur.

3. Mekke Döneminde Şair ve Şiir

Müşrikler, Hz. Peygamber tebliğe başladığı ilk yıllarda Kur'an ayetlerini bazı şiirlerle karşılaştırarak onun risâlet görevini hafife alarak sulandırmaya çalışmışlardı. Ayetleri bir şiir olarak değerlendirip benzerlerini kendilerinin de söyleyebileceklerini ifade etmişlerdi. İslam öncesi dönemde yaygın olan şiir inşad etme geleneği sayesinde tevhit inancını pasifleştirmeye çabalamışlardı. Özellikle müşriklerin önde gelen zevatı takınmış oldukları çirkin üslûp ile Resulullah'a (sas) karşı gelmişlerdi.³⁴ Öte yandan Hz. Peygamber'in tebliğini şiir olarak görmeyen kimseler de vardı. Onlar Kur'an ayetlerinin bir şaire ait olamayacağını dile getirmişler, zira bildikleri ve söylemiş oldukları şiirle ayetlerin farklı olduğunu beyan etmişlerdi.³⁵

Müşrikler, insanların İslam'a yönelik teveccühlerinin arttığını görünce yalnızca Mekke'de yaşayanlara değil dışarıdan şehre gelenlere de müdahale etmeye başladılar. Mekke'ye gelenlerin Hz. Peygamber ile görüşüp konuşmasına engel olmaya çalıştılar. Onlar Müslümanlığın yayılmaması için azami gayret içerisindeydiler. Devs kabilesinden şair Tufeyl b. Amr, Müslümanların muhasarada olduğu zaman Mekke'ye geldi. Müşrikler onun Hz. Peygamber ile görüşmesini istemeyip engel oldular. Resulullah'ı (sas) fitneci ve bozguncu olarak tanıtip onu dinlememesi gerektiğini sıkıca tembih ettiler. Müşrikleri dinleyip birkaç gün bu şekilde gezen Tufeyl, Kâbe'de namaz kılarken Hz. Peygamber'i görüp onun okuduklarına kulak verdi. Ardından Hz. Peygamber ile konuşmaya karar verdi. *“Söyledikleri güzelse kabul eder, çirkinse reddederim.”* dedi. Resulullah'tan (sas) *İhlas* ve *Muavvizeteyn* surelerini

³¹ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 731-750; İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 11-14; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 113-115; Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Umretü'l-Kazâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42. İstanbul 1992, 153.

³² Vâkıdî, *Megâzî*, II, 736; İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 13; el-Cumahî, *Tabakatu fihuli'i-şuâra*, 223-224; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, C.3, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992, 305; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esrîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk. Ebi'l-Fidâ Abdullah el-Kadî, C. 2, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987), 107. İbn Hişâm, *“Biz sizinle onun tevili için savaştık”* sözünden itibaren devam eden yerlerin Ammâr b. Yâsir'e ait olduğunu ifade etmiştir. *Sîre*, IV, 13.

³³ Vâkıdî, *Megâzî*, II, 736; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 114.

³⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 134.

³⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, I, 289; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 133; Ahmed Cevdet Paşa, *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı*, 56, 57.

dinleyen Tufeyl duyduklarının şiirden çok farklı olduğunu ve daha önce böyle bir söz işitmediğini ifade ederek İslam'la şereflendi.³⁶ Ardından şu dizeleri dile getirdi:

"Dikkat! Kin ve artan bir öfke üzerindeki Lühey oğullarına benden bir mesaj götür!

Ki insanların Rabbi olan Allah, birdir. Şanı yücedir. Her türlü eşten münezzehtir.

Muhammed, kul ve resuldür. Hidayet kılavuzu ve her türlü doğruyu açıklayandır.

Onda gördüğüm âlâmetler, bana, onun yolunun en doğruya erıştirdiğini haber verdi.

Allah, onun bahâsını yüceltmıştır. Şanını da nice mertebelere yükseltmiştir.

Kureyş bana dedi ki: "Ondan yüz çevir! Onun sözü, su kuşu gibi süzülüp yayılır."

Ona kulak verince, sözünün kovandan çıkarılmış bal gibi olduğunu işittim. Allah'ın hediyelerini bana imam etti. Ve

bahtsız halimi mutluluğa çevirdi. Allah'ım kalbime verdikleriyle kurtuldum. Muhammed de benim katıksız

*sevgime nail oldu."*³⁷

Şair Tufeyl b. Amr'ın sahip olduğu şairlik kabiliyet ve vukufiyeti şiirle ilahî kelâmı ayırt edecek seviyede idi. O, Resulullah'ı (sas) dinleyince onların bir insan sözü olmadığını anlamış, ayetlerin sahip olduğu ifade, üslup, mana ve derinliğin şiirden çok farklı olduğunu görmüştür. Dolayısıyla dinlediklerinin tesirinde kalıp İslamla müşerref olmuştur. Hicret öncesi dönemde Resulullah'a (sas) ve Kur'an ayetlerine karşı müşrikler tarafından gösterilen algıyı göstermesi açısından şair Tufeyl b. Amr'ın yaşadıkları önemlidir. Müşrikler her ne kadar Hz. Peygamber'in sözleri ile kendi şiirlerinin aynı olmadığını ifade etseler de ayetlerin tesir ve etkisinde kalmamak için dinlememeyi tercih edip onları dinlemek isteyenleri türlü bahanelerle engellemeye çalışmışlardır.³⁸ Ancak şiiri bilenler ayetlerin şairin sözü değil ilahî kaynaklı bir kelâm olduğunu fark etmişlerdi. Şair Tufeyl b. Amr her ne kadar müşrikler tarafından Hz. Peygamber aleyhine yönlendirilse de ona önerilen plan tutmamış, onun sahip olduğu şairlik kabiliyeti İslamla tanışmasına engel olmamıştır.

Hz. Peygamber Mekke Dönemi'nde müşriklerle şiir yoluyla bir mücadele içinde olmamıştır. Mekke'de Müslümanların durumu, sahip oldukları nüfuz ve sınırlı imkanlar nedeniyle daha büyük sıkıntıların yaşanmaması için sabredilmiş; asıl mücadele Medine döneminde yaşanmıştır.

4. Medine Döneminde Şair ve Şiir

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti İslam Tarihi açısından yeni bir devrin başlamasına vesile olmuştur. O, bu şehirde tebliğine devam ederken diğer taraftan da İslam devletinin temellerini atmış, inanmayanlarla topyekûn bir mücadelenin içinde olmuştur. Medine'de Resulullah'ın (sas) tebliğ politikası değişmiş, İslam'a yapılan maddî ve manevî saldırılara karşılık verilmiş, her alanda faal bir tavır ortaya konmuştur.

Mekke'de olduğu gibi Medine'de şair ve şiire ehemmiyet verilmekteydi. Bu şehirde şiirleri ile temayüz etmiş önemli kimseler yaşamaktaydı. İslam karşıtları söylemiş olduğu şiirlerle Müslümanları tahkire devam edince yapılan itham, saldırı ve hakaretlere Müslüman şairler tarafından gerekli cevaplar verildi. Özellikle Abdullah b. Revâha, Hassân b. Sâbit ve Kâ'b b. Mâlik³⁹ bu alanda sahip oldukları kabiliyet ve yetenekleriyle muhaliflere gerektiğinde şiirleriyle karşılık verdiler.

³⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, II, 21-24; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, IV, 223-226; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l Esir, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v. dğr., C.3, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), /77-79.

³⁷ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüda ve'r-reşad fi sîreti hayri'l-ibad*, thk. Abdülazîz Abdülhalik Hilmi, C. 2, (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1997), 549-550.

³⁸ el-Fussilet, 41/26.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IV, 323; el-Cumâhî, *Tabakatü fuhuli'i-şuâra*, 215-226; İbn Reşik, *el-Umde*, I, 28; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadü'l-Meâd*, I, 127; Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Kettânî, *Nizamü'l-hükümeti'n-nebeviyye. (Teratibü'l-idariyye)*, thk. Abdullah el-Halidi, C.1, (Beyrut: Şirketü Dârü'l-Erkâm İbn Ebi'l-Erkâm, ts.), 190.

Şiir o dönemin en etkili araçlarından biriydi. Şiirin gücünden istifade etmek ve İslam düşmanlarıyla mücadelede ondan yararlanmak elzemdi. Zira İslam düşmanları her fırsatta şiirleriyle Müslümanlara saldırıyorlardı. Hz. Peygamber Medine’de bir defasında, “Silahlarıyla Allah’ın elçisine yardım eden kavmi, ona dilleriyle yardım etmekten alıkoyan nedir?” diye sordu. Resulullah’ın (sas) sorusuna Hassân b. Sâbit dilini tutarak şu şekilde bir cevap verdi: “Ben bunun içinim. Allah’a yemin ederim ki, Busrâ ve Şan’â arasında beni (bunun kadar) sevindirecek dil yok.” Hz. Peygamber, Hassân b. Sâbit’in cevabı üzerine bir endişesini dile getirdi. “Ben onların içindeyken (Kureyş) onları nasıl hicvedeceksin? Bu hususta kendine güvenen Hassân b. Sâbit şu şekilde karşılık vermiştir: “Tereyağından kıl çeker gibi.”⁴⁰ Hassân b. Sâbit, kendinden eminliği, özgüveni ve kabiliyetini dile getirmiş; şiirle ilgili üzerine düşen bir şey olursa mücadeleye hazır olduğunu göstermiştir.⁴¹ Hz. Peygamber Hassân b. Sâbit’e yardımcı olmak maksadıyla onu Hz. Ebû Bekr’in yanına göndermiş, ondan Kureyş kabilesinin kusurları hakkında bilgi almasını istemişti.⁴²

Hz. Peygamber Mekke’den Medine’ye hicret ettiğinde Mekke müşrikleri şiirle onu kötümeye devam ediyorlardı. Kureyş müşriklerinden Abdullah b. Ziba’râ, Ebû Süfyan b. Hâris b. Abdülmüttalib, Amr b. el-Âs⁴³ ve Dırâr b. el-Hattâb şiirleriyle Hz. Peygamber’e saldırıyorlardı.⁴⁴ Özellikle henüz Müslüman olmayan yakınlarından biri olan amcası Ebû Süfyan b. Hâris’in de olduğu zevat Resulullah’ı (sas) hicvediyorlardı. Ancak buradaki düzen Mekke’den farklı olduğu için Müslümanlara yapılan saldırı ve tehditlere karşılıklar verildi. Hz. Peygamber kendisine yapılan saldırıya cevap vermek üzere Hassân b. Sâbit’i görevlendirdi. Ona kendisinin Kureyş kabilesinden biri olduğu halde karşı tarafı nasıl eleştireceğini sordu. Hassân b. Sâbit, Resulullah’a (sas) zarar vermeden tereyağından kıl çeker gibi bu işi yapacağını ifade etti.⁴⁵

Hz. Peygamber Medine’ye hicret edince Kureyş müşrikleri rahat durmamış, Medinelilere mektup yazmış, mektuplarında onları tehdit etmiş ardından ellerinden kaçırdıkları Resulullah’ı (sas) geri istemişlerdi. Mektubu yazanın Kureyş’in liderlerinden Ebû Süfyan ile Ümeyye b. Halef olduğu belirtilmiştir. Medinelilere yazmış oldukları mektup şu şekildedir:

“Araplar arasında aramızda husumet olan kabileler arasında sizin kadar kızdığımız bir topluluk yoktur. Gerçekte siz bizim aramızda çıkan pek asil ve aynı zamanda pek ulu bir kimseye yardım etmeye teşebbüs etmiş bulunuyorsunuz; ona emân hakkı tanıdınız ve onu himaye altına aldınız. Bu gerçekten sizin için utamılacak bir lekedir. Bizimle onun arasına girmeyin. Şayet o doğru yola, iyi tutuma sahip biri ise buradan çıkarılacak saadet payı bize aittir. Kötü biriye onu ele geçirmede biz herkesten daha çok hak sahibiyiz.”

Müşriklerin mektubuna Kâ’b b. Mâlik içerisinde ikinci Akabe biatında yer alan nakiblerin isimlerinin de zikrettiği şiiri ile cevap verilmiştir:

Übeyye’ye de ki beklediği olmadı. Muhasara sabahı helak oldu.

Senin düşündüğünü Allah boşa çıkarmıştır. Zira o insanları görmekte ve işitmektedir.

Ebû Süfyan’a da de ki: Ahmed ile. Allah’tan bize parlak bir nur gelmiştir.

Arzu ettiğin bir kalabalığı toplama. İstedığın kadar kıskırt ve adam topla.

Dikkat et ve bil ki verdiğimiz sözü. Biat ettikten sonra topluluk bozmaz.

Bera da İbn Amr da bozmaz. Es’ad da Rafi’de sana o konuda karşı gelir.

Sa’d babası Sâid’de Münzir de karşı gelir. Bunu yapmaya çabalarsan burnun kesilir.

⁴⁰ İsfahani, *Kitabu’l-Egâni*, IV, 107.

⁴¹ Mehmet Karadağ, “Hassân b. Sâbit’in Hayatı ve Şairliği,” (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 14.

⁴² İsfahani, *Kitabu’l-Egâni*, IV, 107-108; İbn Reşik, *el-Umde*, I, 29.

⁴³ İsfahani, *Kitabu’l-Egâni*, IV, 107.

⁴⁴ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 358.

⁴⁵ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, II, 228, 229; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, II, 6; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut-Hüseyn Esat, C. 2, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1985), 513, 514.

İbn Rabi' de ahit verdikten sonra geri almaz. Boşuna heveslenip durma.
Ahde vefada İbn Samit senden uzakta. Ve yüce bir mevkide durur.
İbn Revâha da sözünü bozup seninle anlaşmaz. Onun için sözü bozmak şifasız bir zehir gibidir.
Ebû Heysem de aynı şekilde vefalıdır. Verdiği hak söze boyun eğer.
İbn Hudayr'da da aradığını bulamazsın. Sapkın aptallığından vazgeçecek misin?
Amr b. Avf'ın kardeşi Sa'd da. Yapmak istediğin işte kendini savunur.
Bunlar yıldızlardır onlardan sonra. Sana ancak yükselen bir gece karanlığıyla mutsuzluk gelir.⁴⁶

Hiz. Peygamber'in meşhur şairlerinden Kâ'b b. Mâlik müşriklerin mektubuna şiirle karşılık vermiştir. Cevabında Resulullah (sas) ile yapılan biate işaret ederek yapılan ahitleşmeye dikkat çekmiş, biata katılanların samimiyet ve niyetlerinin farazi olmadığını belirtmiş, kendilerinden istenilen durumun ise beyhude olduğunu karşı tarafa aktarmıştır. Buna karşılık aynı zamanda Kureyş müşriklerinden çekinmediklerini göstermiş, onlardan gelen tehdit ve saldırılara karşı Müslümanların özellikle de ensarın dirayetli ve kararlı olduklarını; Resulullah'a (sas) bağlılıklarının ne kadar güçlü olduğunu müşriklere göstermiştir.

Hicretin ikinci yılında (624) gerçekleşen Bedir Gazvesi, sonuçları açısından önemli savaşlardan biridir. Sayıca az olan Müslümanların kendilerinden üç kat fazla olan müşrikleri mağlup etmeleri, Hiz. Peygamber ve Müslümanlar için büyük bir moral; müşrikler için ise hayal kırıklığı olmuştur.⁴⁷ Savaşta mağlup ayrılan müşrikler bu durumu kabullenmekte zorlanmış, Müslümanlara saldırmak için hazırlıklara başlamışlardı. Savaş hazırlığının yanında yaşamış oldukları hezimetin gölgelemek için ise şiirleri ile Müslümanların kazandıkları zaferi gölgelemeye çalışmışlardı. Bu gazvenin neticesinden yalnızca müşrikler değil Yahudiler de rahatsız olmuşlardı. Onların meşhur şairlerinden Kâ'b b. Eşref yaşanan hezimetin şu sözüyle dile getirmişti: *Yaşananlara yazıklar olsun. Bugün yerin altı yerin üstünden daha hayırlıdır.*⁴⁸ Kendisi Hiz. Peygamber ve Müslümanlar aleyhinde şiir söylememesi yönünde uyarılsa da ikazlara kulak asmadığı gibi Mekke'ye giderek müşrikleri tahrik etmeye devam etti. Müslümanlar aleyhinde şiirler söyledi. Onun Müslümanlar hakkında irad ettiği bir şiir şu şekildedir:

"Bedir değirmeni kendi sahiplerini öğüttü. Bedir gibi olaylara kılıç çıkardır ve gözyaşı dökülür.
Şerefleri uğruna insanların şereflileri öldürüldü. Garipsemeyin bunu; zira krallar da yere serilir.
Öfkelerinden kahrolduğum bazı kavimler derler ki: Kâ'b b. Eşref yırtınıp duruyormuş;
Doğru derler; keşke öldürüldüklerinde yer küre, ehlini parçalayarak yutacak hale gelseydi.
Bedir'de nice beyaz şeref sahipleri öldürüldü ki, onlar güzellik sahibi ve fakirlerin sığınağıydı.
Yağmurlar kesildiğinde bile onların eli açtı; Ağırlıkların hamalı, şeref sahibi ve ganimet alıcıydılar.
Bana gelen habere göre tüm Benî el-Muğîre, Ebû'l-Hakem'in ölümüne boyun eğmiş ve budanmışlar.
Rebî'a'nın iki oğlu ve Münebbih de oradadırlar. Acaba bu helak olanların akıbetine kimse uğrar mı?
Haber aldım ki onların Hâris b. Hişâm'ları, milletin içinde iyi işler yapıyor ve topluyor.
*Elbette Yesrib'i topluluklarla ziyaret eder ve ancak haseb üzere kerim ve güzelliği hayrete düşüren kimse himaye eder.*⁴⁹

⁴⁶ Ebû Ca'fer Muhammed İbn Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. İlse Lichtenstadter (Beyrut: Dârü'l-Âfâkî'l-Cedîde, ts.), 272-274; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, C.1, (Ankara: İmaj İç ve Dış Ticaret A.Ş, 2003), 217; Murat Gök, "Kâ'b b. Mâlik'in Hayatı ve Kişiliği", (Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 24-27.

⁴⁷ Vâkıdî, *Kitabu'l-meğâzî*, I, 19-144; İbn Hişâm, *Sîre*, II, 257-305; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 10-24; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, C. 2, (Mısır: Dârü'l-Mearif, 1968), 421-479.

⁴⁸ Vâkıdî, *Kitabu'l-meğâzî*, I, 185; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 54; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 28.

⁴⁹ Vâkıdî, *Kitabu'l-meğâzî*, I, 185-186; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 55-56.

Bedir’de Müslümanların zafer elde etmesi ve Kureyş müşriklerinin önde gelenlerinin bazılarının öldürülmesi Kâ’b b. Eşref’i derin bir hüzne sevk etmiştir. Duygularını dile getirirken öldürülen müşriklerden dolayı bir hayli rahatsızlık duymuştur. Müşrikler bu savaşa gelirken güle oynaya şenlikle gelmişler, Müslümanları küçümsemişler, Hz. Peygamber ve yanındakileri mağlup edip ardından kutlama yapmayı düşlemişlerdi.⁵⁰ Savaşa farklı bir motivasyonla geldikleri halde yaşanan hezimet hem müşrikleri hem de onlara yardım eden Yahudileri rahatsız etmiştir. Beklemedikleri bir netice ile karşılaşan Kureyş ve destekçileri büyük bir hezimet yaşamışlardır. Kâ’b b. Eşref’in şiiri bu durumun en bariz örneklerinden biri olmuştur. Onun Bedir hakkındaki şiirine Resulullah’ın (sas) şairlerinden Hassân b. Sâbit şu şekilde karşılık vermiştir:

“Kâ’b için ağlayıp sonra akan gözyaşıyla hastalandı mı? Sonra burnu -kulağıyla budanmış olarak yaşadı mı?

Kuşkusuz Bedir’in içinde onlardan ölümler gördüm. Öyle ölümler ki, gözlerden onlar için yaş gelir.

Yas tut ey kadın! Şüphesiz sen alçak köleye ağlıyorsun. Tıpkı bir köpek yavrusunun köpeğin ardında gitmesi gibi.

Şüphesin Rahman onlardan efendi olan birisini kurtardı. Ve onunla savaşanları helak etti, onlar öldürüldü.

Kalbi hüznü dolu olanların bir kısmı kurtuldu. Korkusundan dolayı neredeyse paramparça olacak.

Bir de kötülük peşinde olan, mağlup olmuş. Ve kaçmış ve çirkinleşmiş olanlar kurtuldu.”⁵¹

Müşrikler, Müslümanların Bedir galibiyetini hafife almak istemiş, elde edilen başarı küçümsenmiş, sahada kazanılan zafer önemsizmiş gibi şiirlerle dile getirilmişti.⁵² Hassân b. Sâbit, önce müşrikler için üzülen Kâb b. Eşref’i hicvetmiş, ardından orada öldürülenlerin helak olduğunu belirterek inananların zaferini gölgelemeye çalışanlara gerekli cevabı şiirleriyle vermiştir.

Bedir mağlubiyeti müşriklerin motivasyonunu bozunca müşrikler intikam almak için bazı girişimlerde bulundular. Bu maksatla hazırlıklar yaparak Müslümanlar üzerine saldırı planları yaptılar.⁵³ Bu maksatla Mekke müşrikleri Ebû Süfyan’ın başkanlığında bir ordu tertip edip intikam gayesiyle Medine’ye doğru yola çıktı. Ebû Süfyan, ordusunu Medine’ye bir günlük mesafede yer alan Seyb (Neyb) dağının eteklerinde bırakıp geceleyin gizlice Medine’ye gitti ve Yahudilerle görüştü. Görüşmeden bir netice alamadı. Ancak adamları Müslümanlara ait bazı hurmalıkları yaktı. Ensardan da bir çiftçiye öldürdüler. Haberi alan Resulullah (sas) peşlerine düştü. Ancak onlara yetişemedi. Müşrikler yükleri hafiflesin diye yanlarında getirdikleri kavrulmuş unları (sevik) atarak gittikleri için bu gazaya Sevîk Gazvesi dendi (2/624).⁵⁴ Bu sefer öncesi Ebû Süfyan savaş için şu şekilde bir şiir dile getirmişti:

“Yesrib’e ve halkına hücum edin, Onların topladıkları, ganimet olacak size.

Eğer Bedir Günü onlar kazandıysa, Şimdi talih size gülecek.

“Kadınlara yaklaşmam” diye yeminim var, Başıma ve tenime su değmeyecek.

Evs ve Hazrec kabilelerini yok etmediğiniz sürece, çünkü kalbim intikamla yanıp tutuşuyor.”

Ebû Süfyan, Bedir mağlubiyetini unutamamış, yapmış olduğu yemini dile getirmiş, Hz. Peygamber ve Müslümanlara yardım eden ensarı ortadan kaldırmayı planlamıştı. Onun şiirle meydan okumasına Kâ’b b. Mâlik şöyle karşılık vermiştir:

“Ey Sübhânallah diyenler! Arzuladığınız işte, Ebû Süfyan Harre’de yenilecek.

Kuşlar gibi kaptıklarını dağların tepelerine kaldırıyorlar.

Kalabalık geldiler, Zaferden utansınlar ve topraktan

⁵⁰ Vâkıdî, *Kitabu’l-meğâzî*, I, 3-44.

⁵¹ Vâkıdî, *Kitabu’l-meğâzî*, I, 185-186; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 55-56.

⁵² Bedir Gazvesi neticesindeki söylenen diğer için İbn Hişâm’ın *Sîre*’sine bakılabilir. İbn Hişâm, *Sîre*, III, 8-45.

⁵³ Vâkıdî, *Kitabu’l-meğâzî*, I, 121, 124-125.

⁵⁴ Vâkıdî, *Kitabu’l-meğâzî*, I, 18, 182; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 47-48; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 27-28; İsmail Yiğit, “Sevik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.36. İstanbul 2009, 585.

*Mekke kahramanlarından ve topraktan”.*⁵⁵

Ebû Süfyan’ın yaşamış olduğu başarısızlığı Hz. Peygamber’in bir diğer şairi Abdullah b. Revâha şu şekilde dile getirmiştir.

“Ebû Süfyan ile Bedir için sözleşmiştik. (Fakat) sonrasında sözünde doğruluk bulamadık ve vefalı değildi.

Ant içirim ki, eğer bize karşı vefa gösterip de bizimle karşılaşırsaydın, nahoşça çevrilirdin ve yardımcılarını kaybederdin.

Utbe (b. Rebîa) ’nın ve oğlu (el-Velid ’in (vücudunun) mafsallarını (koparılmış şekilde) bıraktık orada.

Amr ’ı Ebû Cehil ’i, bıraktık yerleşik şekilde onu (da orada). Allah ’ın elçisine isyan ettiniz. Sizin dininize ve sapkın olan kötü işinize yazıklar olsun!

Beni azarlamaya kalkarsanız şayet, diyorum ki: Allah ’ın elçisine ailem ve malım feda olsun.

*Ona itaat ettik ve gecenin karanlığında yol gösterici parlak bir yıldız olması bakımından, içimizde ona ondan başka kimseyi denk tutmadık.”*⁵⁶

Bedir Gazvesi sonrası Müslümanlardan öç almak için yola çıkan Ebû Süfyan kendi ordusunu cesaretlendirmek ve sahip oldukları intikam hırsının canlı tutmak için şiir dile getirmiş ancak planları tutmayınca geri dönüp kaçmışlardı. Onun meydan okumasına Hz. Peygamber’in şairleri kayıtsız kalmamış, müşriklerin yaşamış olduğu acziyet ve çaresizliği şiirle ifade etmişlerdi. İbn Revâha şiirinde bir kez daha Bedir hezimetini ve öldürülen müşrik büyüklerini hatırlatmış, inançlarını yermiş, müşriklere nefreti dile getirmiş,⁵⁷ Resulullah’ın (sas) üstünlüğünü ifade etmiştir.

Bedir Gazvesi’nde mağlubiyet yaşayan müşrikler hem intikam almak hem de ticaretleri için önemli olan Suriye kervan yolunu tehditte kurtarmak maksadıyla harekete geçtiler. Ebû Süfyan komutasında üç bin kişilik bir ordu teşekkül edip 3/625’te Müslümanlar üzerine sefer düzenlediler. Hz. Peygamber Mekkelilerin hazırlıklarından haberdar olunca savaş düzeni ile alakalı ashabıyla istişare etti. İstişare neticesinde meydan savaşına karar verdi. Ordusuyla yola çıktı. İki ordu Uhud dağı eteklerinde karşılaştı. Savaş ilk anlarda Müslümanların lehine devam etse de yaşanan bazı gelişmeler neticesinde aralarında Hz. Hamza’nın da olduğu kayıpların verilmesiyle Müslümanların aleyhine sonuçlandı.⁵⁸

Uhud Gazvesi’nin ardından bazı müşrik şairler Hz. Peygamber ve Müslümanlar aleyhinde şiirler söylediler.⁵⁹ Özellikle Bedir Gazvesi’nde yakınları öldürülenler Uhud Gazvesi’nde elde edilen sonucu Bedir’in intikamı olarak değerlendirdiler ve bu durumu şiirlerine yansıttılar. Bedir’de babası ve kardeşlerini kaybeden Hind b. Utbe, Uhud Gazvesi sonrası yaşananları ile şu şiiri dile getirmişti:

“Cezalandırdık sizi biz, Bedir’dekine karşılık, savaştan sonra yine savaş sade bir çılgınlık.

Sabredemezdim ne öldürülen babam Utbe’ye, ne de kardeşime, amcasına ve ilk bebeğime.

Artık mutmain oldum, ödedim adağımı, şifa oldun, Vahşi! Giderdin susuzluğumu.

*Ömür boyu sana müteşekkirim ben, ey Vahşi! kabrimde kemiklerim çürüyünceye dek, tâ ki.”*⁶⁰

Hind bt. Utbe, Bedir Gazvesi’nde babası ve kardeşini kaybettiği için Müslümanlara karşı oldukça bilenmişti. Bedir Gazvesi sonrası intikam yeminleri etmişti.⁶¹ Şiirinde Hz. Hamza’nın öldürülmesine işaret ederek onu şehit edeni övmüş ayrıca baba ve kardeşinin intikamı alındığı için mutlu olduğunu dile

⁵⁵ İbn İshâk, *Sîret*, 20-321.

⁵⁶ İbn Hişâm, şiirin Kâ’b b. Mâlik’e ait olduğunu ifade etmiştir. *Sîre*, III, 221.

⁵⁷ Ali Kuşçali, “Abdullah b. Revâha’nın Hayatı ve Şahsiyeti”, (Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 35.

⁵⁸ Vâkidî, *Kitabu ’l-meğâzî*, I, 43-44; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 64-112; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 33-39; Taberî, *Târih*, II, 499-533.

⁵⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 136-178.

⁶⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî (*Siyeru A ’lâmi’n-Nübelâ*), *es-Siretü’n-nebeviyye*, thk. Beşşar Avvâd Ma’ruf, C.1, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1996), 425.

⁶¹ Vâkidî, *Kitabu ’l-meğâzî*, I, 124-125.

getirmişti. Uhud Gazvesi'nde yaşananların Müslümanlar için bir cezalandırma olduğunu dile getirerek psikolojik bir tatminde taarruz içerisinde olmuştur.

Hind b. Utbe'nin Müslümanlar aleyhinde dile getirdiği şiire Hind bt. Üsâse şu şekilde cevap vermiştir:

*“Bedir'de de rezil oldun Bedir'den sonra da. Sen, inatçı inkârcının, iğrenç adamın kızı,
Musallat kıldı başına Allah sabah erkenden. Uzun boylu, parlak yüzlü kahraman Haşîmîleri,
Keskin kılıçlarla ellerinde, kesip doğruyorlardı. Hamza aslan gibiydi, Ali ise sanki kartal idi.
Aradı hep Şeybe'yi ve o hain babanı. Kanıyla boyadı, boynunu ve etrafını.”⁶²*

Hind bt. Üsâse şiirinde tekrar Bedri hatırlatmış, orada yaşananları ifade etmiştir. Özellikle Haşimoğullarını dile getirerek İslam öncesi dönemden itibaren devam eden Haşîmi-Emevî mücadelesine işaret etmiş,⁶³ Hz. Ali ve Uhud'da şehit olan Hz. Hamza'nın cesaret ve yiğitliğine dikkat çekerek Müslümanlara karşı gerçekleştirilen psikolojik harbe, karşı tarafın maneviyatına zarar verici ifadelerle mukabelede bulunmuştur.

Uhud Gazvesi müşriklerin Müslümanlara üstün geldiği ilk ve tek gazvedir. Dolayısıyla Bedir'den sonra elde edilen galibiyet pek çok kimseyi harekete geçirmiş, kazanılan zafer, dönemin entelektüel alanı olan şiirde de dile getirilmiştir. Müşriklerin Bedir'de yaşadıkları hezimetin ardından elde ettikleri sonuç, şairlerini harekete geçirmiştir. Müslümanlar aleyhinde değişik şairler farklı şiirler söylemişlerdir. Uhud Gazvesi hakkında söylenen şiirlerden biri de o dönem henüz Müslüman olmayan şair İbn Ziba'râ'a aittir. O yaşanan gelişmeleri şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*“Ey fesadın kargası işittin o halde söyle. Ancak yapılmış bir şeyi konuşursun.
Hayır ve şer için bir durum vardır. Bunların her ikisi de insanın, kendisiyle karşılaşacağı şeylerdir.
Bahşişler, aralarında önemsiz, hakir durumdadır. İster varlığının kabri olsun ister fakirin kabri olsun.
Her bir geçim ve nimetler gelip geçicidir. Zamanın kızları ise, onların hepsiyle oynarlar.
Benden Hassân'a bir işaret ulaştır. Şiirin kıtası, susuzluk harareti olanların susuzluğunu giderir.
Dağın dibinde çok kesilmiş kafa kemikleri, el ve ayak kemikleri görürsün.
Savaş yerinde mahvolmuş çok bahadırlardan soyulmuş güzel zırhlar da görürsün.
Çok üstün, efendi, iki taraftan dedeleri şerefli, bahadırlık öncüllerini gördük.
Kuvvet ve yiğitliğe doğru olan üstün erkek, başkasına karşı koyan, mızrağın batmasında dayanıksız olmayanları da gördük.
Mihros'a sor ki, onda oturan kimdir? Büyüğünden küçüğüne kadar hepsine sor.
Keşke büyüklerim Bedir'de hazır bulunsalardı ve mızrağın batmasında Hazrec'i korkutsalardı.
Kubâ'da yamacı kazdığı ve katlin, Abdüleşhel kabilesinde şiddetlendiği zaman.
Sonra işte o esnada dağa doğru yükselen küçük deve kuşlarının hızla yürümesi gibi süratli bir yürüyüşle ayrılıp gittiler.
Biz de onların eşrafından iki katını öldürdük ve Bedr'in eğilmesini düzelttik. O da düzeldi.
Nefsi kınamıyorum. Ancak biz saldırsaydık elbette yapılmış olanı yapmış olurduk.
Hind kılıçlarıyla ki, onlar, onların başlarına bir defadan sonra bir daha vururlar.”*

⁶² İbn Hişâm, *Sîre*, III, 98; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâîl İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, C.5, (Cize: Dârü'l-Hicr, 1997), 419-420; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, IV, 321-322.

⁶³ İbrahim Sarıçam, *Emevî-Haşîmî İlişkileri (İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar)* (Anakara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 88.

İbn Zibâ'râ, Hassân b. Sâbit'i tahrik edici ifadelerle şiirine başlamıştır. Ardından şehit olan Müslümanların durumunu ifade etmiştir. Müşriklerin yiğitliklerine ve cesaretlerine dikkat çekmiş, devamında Hz. Peygamber ve Müslümanlara kucak açan Evs ve Hazrec'i diline dolamış, Bedr'in intikamından bahsetmiş, şehit edilenlerin sayıca fazla olduğunu dile getirmiştir. O, şiirinde savaş meydanında yaşananları büyük bir zafer olarak görüp değerlendirmiştir.

İbn Zibâ'râ'nın şiirle meydan okuması cevapsız kalmamış, Hz. Peygamber'in şairlerinden dili kılıçtan keskin olan Hassân b. Sâbit tarafından gerekli karşılık şu şekilde verilmiştir:

"Ey İbn Ziba'râ! Bir savaş oldu ki, o savaşta üstünlük bizde idi. Şayet adalet olsa...

Siz elbette amacınıza ulaştınız ve biz de amacımıza ulaştık.

İşte böylece savaş bazen bir öteye, bazen de bir beriye döner. Kılıçları omuzlarımızın üstüne koyarız.

Öyle ki bir vuruştan sonra bir vuruşu da yukardan indiririz. Su ile karışmış olan sütü makatlarımızdan çıkarttınız.

Tıpkı asal otunun yaşlı develerin makatlarından çıkışı gibi. Siz dağdaki boğazdan kaçarak tabanlarınızın üzerine geri dönerdiniz.

Tıpkı birbirinin izini takip eden develerin kaçıp gitmesi gibi biz doğru bir şekilde şiddetle saldırdık.

Böylece sizi dağın yanına sığınmaya zorladık.

Geniş yerlerden karartılar gibi topluluklar ile insanlardan kim onunla karşılaşırsa korkar.

Geçtiğimiz dağ yolu bize dar geldi. Ondan yüksek ve alçak yerleri doldurduk.

Siz, emsalleri olmadığınız birtakım adamlar ile ki, Cibril ile teyid edildiler. O da indi.

Bedir gününde takva ile Allah'a taat ve Resulleri tasdik ile yükseldik.

O müşriklerden birçok başı kestik ve böbürlenerek elbisesini sarkıtan her efendiyi öldürdük.

Bedir gününde Kureyş'in içinde gedik açtık ve darb-ı mesel olmaya değer sözler bıraktık.

Bedir gününde Resulullah hak ile şahiddir. Kureyş'in içinde topladıkları topluluklar et yığını gibidirler.

*Ey analarının Kızlarından dağılanlar! Biz sizin denginiz değiliz. Savaş geldiğinde biz savaşa hazır oluruz."*⁶⁴

Hassân b. Sâbit, cevap olarak yazdığı şiirde savaşların doğasında kazanmak ve kaybetmek olduğuna değindikten sonra kaçışan müşrikler hakkında tahkir edici değişik teşbihlerde bulunmuş, Hz. Peygamber'in yanında yer almanın şerefine dikkat çekmiş, Bedir'e atıf yaparak orada katledilen Kureyş liderlerine işaret etmiş ayrıca Bedir'de kazanılan galibiyetin darb-ı mesellere konu olacak türden olup yıllarca unutulmayacağını söylemiş, Müslümanlarla müşriklerin denk olmayacağını beyan ederek şiirini bitirmiştir. Hassân b. Sâbit'in verdiği cevap Müslümanların ümitsiz ve çaresiz olmadığını düşmanlarla savaşmaya her daim hazır olduklarını, savaşın sadece meydana değil şiir yoluyla da devam edeceğini göstermiştir.

Uhud Gazvesi ile ilgili olarak müşrikler tarafında dile getirilen bir diğer şiir ise Şeddâd b. el-Esved tarafından söylenmiştir. Gazvede Hanzale b. Ebû Âmir, Ebû Süfyân tarafından şehit edildi. Sahabenin şehit edilmesi ile ilgili olarak Şeddâd b. el-Esved şu şekilde bir mısra inşad etti:

"Güneşin parıltısı gibi bir vurma ile arkadaşımı ve kendimi elbette himaye ederim."

Ebû Süfyân da kendisine yardım eden Şeddâd b. el-Esved'i zikrederek yapmış olduğu eylemi şiirinde şöyle dile getirmiştir:

"Şayet ben dileseydim at beni kurtarırdı İbni Şerûb'a karşı minnetdâr olmazdım.

Benim at, tayım, onlardan, köpeğin seslenmekle kovulacağı bir mekânda sabahtan güneş batmaya yaklaşıncaya kadar

⁶⁴ İbn Hişâm, Sîre, III, 143-145; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, V, 474-478.

devamla kaldı. Oradan uzaklaştım.

Onlarla savaşıyorum, kim üstündür diye söylüyorum, güçlü kavmim ile onları benden defediyorum.

O halde ağla hayal kırıklığına uğrayan kimsenin sözüne bakma ona aldırış etme.

Göz yaşından ve avaz ile ağlamaktan melâlet getirip hayal kırıklığına düşme.

Baban ve onun kardeşleri bir bir peşine, gittiler ve onlar için pay olarak göz yaşı gerekli oldu.

Neccâr 'dan her bir kerim cömert kişiyi katlettiğime dair içimdeki şeyi unutturmaya başlamıştı.

Hâşim 'den de kerim bir erkek deveyi (yani Hamza 'yı ve Mus 'ab'ı) katlettiğimi.

Halbuki bu harb esnasında korkulur bir kişi değildir.

Şayet ben onlardan nefsimin intikamını alıp yüreğimi soğutmasaydım elbette kalpte yaraların izleri bir hüznün olurdu.

Cilbablar içinde içlerine, işlemiş darbe yaraları olduğu halde kanı akan ve hüznü kimseler helak oldukları halde çekindiler.

Onlara, kanları için bir emsal olmayan ve yüksek haslette de benzeri bulunmayan kimseler isabet ettirdiler.”⁶⁵

Ebû Süfyân şiirinde kendine yardım eden zâtı övdükten sonra savaşın seyrinden bahsetmiş, ensardan şehit edilenlere dikkat çekmiş, Uhud'da şehit düşen Müslümanlar için önemli siretlere sahip Hz. Hamza ve Hz. Mus'ab b. Umeyr'e işaret etmiş, Bedir'in intikamına dikkat çekmiştir. Uhud Gazvesi sonrası müşriklerin şiirlerine bakıldığında Bedir mağlubiyetinin hafızalarında önemli bir yer işgal ettiğine şahit olmaktayız. Söyledikleri şiirlerde oraya atıflar yaparak elde edilen başarıyı hezimete uğradıkları Bedir'in karşılığı olarak görmeleri, orada çok büyük bir darbe aldıklarını göstermektedir.

Ebû Süfyân'ın şiirine Hassân b. Sâbit sert bir karşılık vermiş, onların unutamadığı Bedir Gazvesi'ne dikkat çekerek Ebû Süfyân ve müşriklerin zihinlerinde yaşadıkları mağlubiyeti diri tutmaya çalışmıştır. Hassân b. Sâbit'in şiiri şu şekildedir:

“Hâşimi soyundan avcı develeri zikrettin.

Halbuki senin söylediğin elbette, yalandır; isabet eden değilsin.

Necip dediğin Hamza'yı öldürdüğüne, mi güveniyorsun.

Amr'ı, Utbe'yi, onun oğlunu, Şeybe'yi, Haccâc'ı İbn-i Habib'i öldürmediler mi?

Âsinin, Ali'yi davet ettiği sabahı, o da ona keskin bir kılıçla onun davetine riayet etti, onu kan ile suladı.”⁶⁶

Hz. Peygamber bazen toplumsal düzensizlik ve kargaşayı dile getirmek için şiire başvurmuştur. O, yaşanabilecek benzer hadiselerin önüne geçebilmek için farklı insanlara şiir yoluyla mesaj vermiştir. Resulullah (sas) yapılan antlaşmayı bozan Yahudiler hakkında böyle bir yola başvurmuştur.

Hendek Gazvesi öncesi Medine'den sürgün edilen Benî Nadir Yahudilerinin de kışkırtmasıyla yapılan sözleşmeyi bozan Benî Kurayza Yahudileri üzerine Hendek Gazvesi'nin ardından bir sefer düzenlendi. Onlar muhasara edildi. Yapılan görüşmeler neticesinde hakeme gitme kararı alındı. Sahabeden Sa'd b. Muâz'ın hakemliği neticesinde muharip erkeklerin infazı kadın ve çocukların esaretine hükmedildi.⁶⁷ Bu gazve esnasında Yahudilerin ihaneti başarılı olsaydı Müslümanlar iki ateş arasında kalıp büyük kayıplar yaşayabilirlerdi. Hz. Peygamber onların ihanetini şairler aracılığı ile duyurup benzer hadiselerin yaşanmasının önüne geçti. Bu maksatla o, şair Hassân b. Sâbit'ten yaşanan hainliği dile getiren bir şiir söylemesini istedi. Hassân şiirinde bu durumu şu şekilde anlattı:

“Sonunda buldu hak ettiğini Kurayza da. Yardımcı bulamadı acınacak hallerine onlar da.

Aynısı gelmişti Beni Nadir'in de başına. Hak ettikleri helayı buldu onlar da.

⁶⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 80-81.

⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 80-81.

⁶⁷ Vâkîdî, *Megâzî*, II, 496-525; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 244-266; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 70-74.

Karanlıklarını aydınlatan Ay gibi bir Allah Resulü. Cezalandırmak için seherde onlara geldi.

Rüzgâr gibi koşan kartal gibi süvarileri vardı. Onları Öylece bıraktık, bir zafer kazanamadılar.

Öyle ki kanları su gibi aktı. Hepsi öldü kuşlar üzerlerinde dolaşıyor.

Haktan ayrılan böyle facirler. Caizdir böyle cezalandırmak.

Kureyş benim Kanmam bir nasihat dolu uyarımı kabul etmez. Kureyş 'i de uyar diğerleri gibi'.⁶⁸

Hayber Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yerdi. Özellikle Medine'den sürgün edilen Benî Nadîr Yahudileri burada da rahat durmayıp Müslümanlar aleyhinde kışkırtıcı faaliyetlerde bulunmaktaydı. Bu maksatla da Mekke müşrikleri ile temas halindeydiler. Benî Kurayza Yahudilerinin başına gelenlerin ardından iyice bilenen Hayber Yahudileri Medine'ye saldırmak için hazırlıklara başladılar. Onların savaş hazırlığını öğrenen Hz. Peygamber istihbaratını yaptırdıktan sonra Hayber üzerine yürüme kararı aldı ve Hayber fethedildi (7/629).⁶⁹ Hayber kuşatması esnasında Yahudi Merhab kılıcını kuşanmış, savaş meydanına mübareze yapmak için çıktığında şu şiiri okumuştur:

"Hayber halkı iyi bilir ki, ben Merhab'ım. Güçlü silahşor, tecrübeli kahramanım,

Aslanlar bile kükreyerek saldırdığında onları. Kâh mızrak, kâh kılıç darbeleriyle savarım.

Benim savunduğum sura hiç kimse yaklaşılamaz."

Onun şiirle meydan okumasına Kâ'b b. Mâlik şöyle karşılık vermiştir:

"Hayber halkı iyi bilir ki ben, Kâ'b'ım, Sıkıntılardan gidericisi, yürekli ve sert bir erim.

Bir kere savaş patlak verdi mi, peşinden diğeri gelir, Bende şimşek gibi parlayan keskin kılıç vardır.

Sizi ezer geçer, karşımıza çıkan bütün zorlukları aşarız, Ya cezanızı veriniz ya da elde edilecek ganimetlere konarız ki,

*Bunda bir ne bir ayıp ne de kabahat vardır."*⁷⁰

Şiirle başlayan mücadele meydan savaşı ile devam etmiş, daha önce olduğu üzere Müslümanlara yapılan meydan okuma başarısız olmuş, savaş Müslümanların galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Kâ'b b. Mâlik'in vermiş olduğu cevapta Yahudilerin önceki tutumları akabinde onlara verilen karşılık hatırlatılmış, kuru kuru meydan okumanın beyhude olduğu ifade edilmiştir.

Elçiler yılı (Senetü'l-Vüfûd) olarak adlandırılan yılda (9/630) farklı kabile, belde ve bölgelerden heyetler Resulullah'a (sas) gelerek İslam hakkında bilgi ediniyorlardı. Bir kısmı Müslüman olarak geri dönerken bir kısmı da belirli bir süre istiyordu.⁷¹ Gelen heyetler kendilerine üstün veya farklı olduklarını göstermek için farklı yollara başvuyorlardı. Bu manada o devirde kendini göstermenin en etkili yollarından biri şiirdi. Temîm heyeti yanlarında meşhur şairleri Zibrikân ile Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdi. Heyet Resulullah (sas) ile görüşükten sonra şairlerine olan güvenin etkisiyle Hz. Peygamber'den izin alarak şiir okumasını istediler.⁷² Meydan okuma bir nevi kendilerini üstün görme, övme ve meziyetleri sunma ifadesiydi. Resulullah'ın (sas) onayından sonra Zibrikân kabilesini öven şu şekilde bir şiir söyledi:

"Bizler öyle kimseleriz ki dengimiz bir kabile yok. Krallar bizdendir! mabetler bizdedir.

Nice kabileleri talanda tümünden yok ettik, Arapların faziletlerine uyulur, kılıkta yemek yediririz bizler.

Yağmur yağmayıp fakirlik olunca gördüğün gibi halkın ileri gelenleri bize gelir her taraftan alelacele; biz de ikram ederiz.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 284; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, VI, 122-123; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, VI, 30.

⁶⁹ Vâkidî, *Megâzî*, II, 633-705; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 342-352; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 100-109; Belâzürî, *Fütûhu'l-Bıldân*, 33-41.

⁷⁰ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 347; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, VI, 266-267; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, VI, 198-199.

⁷¹ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 206-245; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 252-309.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 254.

Hiç özürsüz genç develer keserek, misafirleri yedirip doyururuz.

Hangi kabileyle övmeye kalkarsak, hepsi peşimizden gelir ve bize boyun keserler.

Biz yüz çevirdik fakat kimse bizden çevirmedi, işte böylelikle övünürken yükseliriz.

Bu konuda bize karşı övünenler bilir bizi, sözler döner dolaşır ve herkes ona kulak verir.”⁷³

Temîmîlerin şairi sahip oldukları meziyetleri dile getirince ona cevap vermek Hassân b. Sâbit’e düştü. O, kendini beğenip böbürlenene şaire şu şekilde karşılık verdi:

“Fîhr’den ve kardeşlerinden efendi olanlar, insanlar için, tabi olunan bir sünnet koymuşlar.

Hoşnut olur onlardan, gayesi Allah korkusu olanlar ve Allah’ın koyduğu emirle amel edenler.

Öyle bir kavim ki, savaştıklarında zarar verirler düşmanlarına... Ya da taraftarlarına menfaat vermek istediklerinde, verirler. Yeni değildir, onlardaki bu karakter.

Bil ki, ahlâkların sonradan ortaya çıkması şerdir. Savunmada ellerinin zayıflattığını tamir edemez insanlar... Tamir ettiklerini de zayıflatamazlar.

İyiliklerinden mahrum etmezler bir komşuyu, umdukları bir yerden de ulaşmaz onlara bir kötülük...

Eğer onlardan sonra onlarla yarışacak olanlar olursa,

Onların en düşük seviyedeki yarışçısına tabidir her yarışçı. Arzuların ve taraftarlıkların dağıldığı bir zamanda,

Ne kadar şerefli o kavim ki, Resulullah onların tarafında. Kur’an’da zikredilen iffet onların iffeti mi?

Evet, tamahkâr değiller; tamah da onları istemez. Onlar savaşta iken, yakın gibi durur; ölüm onlara.

Tıpkı, ayağında eğrilik bulunan Bîşe’deki arslan gibi... Övünmezler, düşmanlarını yendiklerinde.

Ne zayıf ne de çıkırtkandır; yenildiklerinde. Onlara yavaş yaklaşmayız, bir kabilenin karşısına çıktığımızda.

Vahşi Öküz yavrusunun anasına yavaşça yaklaşması gibi... Savaş pençelerini bize batırduğunda, yükseliriz biz,

Taraftarlar çevreden zillet içinde ayrıldıklarında... Öfkelenediklerinde, affı al onlardan,

Onların yasakladığı bir işe de merak sarma! Onların savaşında taze bir zehir vardır,

Bırak düşmanlıklarını! Onda acıdan ve fesleğen vardır. Sevdiği her konuda onu destekleyen bir kalp,

Ve işini güzel yapan bir dilin sahibi, methini onlara hediye etmiş. Ve onlar tüm yaşayanların en hayırlılarıdır. Ciddi olan veya olmayan bütün sözlerinde...”⁷⁴

Hiz. Peygamber şairleriyle övünen Temîmîler’in şiirle meydan okumasına duyarsız kalmamış, Hassân b. Sâbit aracılığıyla karşılık vermiştir. Hassân b. Sâbit kullanmış olduğu ifade ve üslup ile kendilerini öven şair Zibrikân’ı gölgede bırakmış, Hiz. Peygamber ile birlikte olmanın şeref ve onurunu onlara anlatmış; Müslümanların dünyalık peşinde koşmadığını, inandıkları değerlerin üstün olduğunu dile getirmek suretiyle talan ve yağmadan bahseden şaire farklı teşbihler yapmak suretiyle yanıt vermiştir. Hassân b. Sâbit’in şiirinin ardından Temîmîlerden Akra’ b. Hâbis, “*Bu adam gerçekten maharetli biridir. Onların hatipleri bizimkinden daha üstün bir hatip, şairleri bizimkinden daha iyi bir şairdir.*”, dedi. Hassân b. Sâbit’in vermiş olduğu karşılıktan etkilenen Temîmîler Müslüman olmuşlardı.⁷⁵

Hassân b. Sâbit’in şiiri, şairleri ile övünen Temîmîleri sarsmış, kendi şairleri yerine Hassân b. Sâbit’in yeteneği dile getirilmiştir. Onun şiir söylemedeki ustalığı ve mahareti belki de Temîmîlerin erken Müslüman olmasına vesile olmuştur.

⁷³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, II, 158-159; İbn Seyyidünnas, *Minahü’l-midah*, 114.

⁷⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 208-211; Taberî, *Târih*, III, 115-119; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, II, 158-159; İbn Seyyidünnas, *Minahü’l-midah*, 74.

⁷⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 212; Taberî, *Târih*, III, 119; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, II, 159.

Hız. Peygamber, insanların sahip olduğu yetenek ve potansiyellerinden hayatın farklı alanlarında yararlanmıştır. Kendilerini öven ve diğerk kabilelerden üstün gören Temîmîler'in şiir yoluyla dize getirilmesi, yerinde ve zamanında söylenen sözün ne kadar etkili olduğunu bir kez daha göstermiştir.

SONUÇ

İslam Öncesi Dönem'de şiir sosyal hayatın bir parçası idi. Şairler farklı konularda şiirler dile getirir, sosyal meseleleri dillendirirlerdi. Şiire verilen önemden dolayı değişik zamanlarda gerçekleştirilen panayırılarda yarışmalar tertip edilirdi. Birinci gelen şiirler ağızdan ağıza söylenir farklı yerlere ulaşırdı. Bu dönemde birinci olan şiirlerin Mekke'de bulunan Kâbe duvarına asılması şiire verilen önemin bir göstergesidir.

Şiir İslam öncesi entelektüel bir hayatın varlığını işaret eden temel kıstaslardandı. Şairler hem kendi kabilelerinde hem de diğerk kabile ve toplumlarda ilgi, alaka ve itibarın gösterildiğı kimselerdi. Onların özel yeteneklere sahip olduğı düşünülür, dillerine düşmekten kaçınılırdı.

Hız. Peygamber'in yaşadığı yer olan Mekke, Arap edebiyatının, şairlerin ve şiirin çokça konuşulduğu bir şehirdi. Burada şiir üstatları yer alır, inşad edilen şiirlerin kalitesi ve özelliğı dinleyenler tarafından beğenilir, şiirin taşıması olduğı değerk ve kıymet takdir edilirdi. Resulullah'a (sas) nübüvvet görevi gelince bazı kimseler onun okumuş olduğı ayetleri şiirlere benzeterek Hız. Peygamber'i şairlikle itham etmiş ancak şiir yetenek ve kabiliyeti üst düzey olan kimseler onun şair olmadığını, söylediğı şeyin de şiire benzemediğini ifade etmişlerdi.

Hız. Peygamber insanlara dini tebliğre başlayınca kâhin, deli, şair gibi ithamlara maruz kaldı. O, yaşananlara rağmen sabırla görevini yerine getirmeye devam etti. Ona ve Müslümanlara yapılan eziyet ve işkenceler artınca Medine'ye hicret gündeme geldi ve risalet safhasının ikinci dönemi başladı. Mekke müşrikleri onu burada da rahat bırakmayıp değişik usullerle tehdit ve tahkir etmeye devam ettiler.

Gayrimüslimlerle değişik savaşlar vuku buldu. Savaşların neticesi Müslümanların lehine sonuçlanınca gayrimüslimler bazı şairlerin şiirleriyle Müslümanların başarılarını gölgeleyip küçümsediler ve Müslümanlara sataşmaya başladılar. Yahudi ve Kureyş'in önde gelen şairleri Müslümanlar aleyhinde şiirler dile getirmek suretiyle kara propaganda yaptılar. Onların saldırı ve hücumlarına Hız. Peygamber Müslüman şairlerle karşılık verdimiş, gayrimüslimlerle şiirler yoluyla da mücadele edilmiştir. Özellikle Abdullah b. Revâha, Kâ'b b. Mâlik, Hassân b. Sâbit başta olmak üzere dönemin meşhur Müslüman şairlerinin yetenek ve kabiliyetlerinden istifade edilmiş, kılıç kadar tesirli dillerinden (şiirlerinden) yararlanılmıştır.

Medine Dönemi'nde gerçekleşen savaşlarda gayrimüslimler mağlup olunca hezimetini kabullenemeyip farklı şairlerin şiirleriyle Müslümanlara saldırılarını sürdürmüşlerdi. Ancak buradaki durum Mekke'deki gibi olmamış, Hız. Peygamberin şairleri şiirlerle yapılan saldırılara karşılık vermiş, onları susturmayı başarmış, anladıkları dilden kendilerine yanıt vermişlerdir.

Hız. Peygamber, içerisinde gayriislamî ve gayriahlaki hususlar taşımayan şiirlere müdahale etmemiş, tevhidî ilkelere uygun olan şiirlerin söylenmesine engel olmamıştır. O, hayatın her alanında olduğı gibi şiir hakkında da ifrat ve tefritten kaçınmış, içerik itibarıyla Müslüman zihniyetine aykırı olmayan şiirlerin söylenmesini uygun bulmuştur.

Hız. Peygamber edebiyat ve şiir gibi insanları bir araya getiren değerkleri yeri ve zamanı geldiğinde kullanmıştır. Savaş meydanlarında silahlı mücadele ne kadar önemli ise entelektüel alanda da şiirle mücadele o kadar önemlidir. Hız. Peygamber, devrinin önemli araçlarından biri olan şiir sanatından yararlanmış, şiirle Müslümanlara yapılan saldırı ve tacizlere önemli şairleri ile karşılık verdirmek suretiyle mücadelesini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

Apak, Adem-Demircan, Adnan. *Hız. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021.

- Ayyıldız, Esat. *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2020.
- Bağdatlı Müderriszâde, Mehmed Fehmi. *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye (Arap Edebiyat Tarihi Cahiliye Devri-I)*. haz. İsmail Araz, C.1, Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Fütûhu'l-Büldân*. thk. Abdullah Enîs et-Tebbâ'- Ömer Enîs et-Tebbâ', Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1987.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Ensâbü'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr. C.1, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997.
- Câbizâde, Ali Fehmi b. Şakir Mostarî. *Hüsnü's-sihâbe fî şerhi eşâri's-sahâbe*. Dersââdet: Ruşen Matbaası, 1324.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1979.
- Cumahî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Sellâm. *Tabakatu fuhuli'i-şuâra*. şrh. Mahmûd Muhammed Şakir. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, ts.
- Çağatay, Neşet. *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1957.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi- II*, 3. baskı. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. edt. Hakkı Dursun Yıldız. C.1, İstanbul: Çağ Yayınları, 1986.
- Emin, Ahmed. *Fecrü'l-İslam*. çev. Ahmed Serdaroğlu. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976.
- Hanna el-Fahurî, *el-Câmi' fî tarihi'l-edebi'l-Arabî el-edebü'l-kadim*. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1986. (Fotokopi Nüsha).
- Gök, Murat. *"Kâ'b b. Mâlik'in Hayatı ve Kişiliği"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Abdullah Abdümusin et-Türkî. C. 2, Byy: Merkezu Hicr li'l-buhus ve'd-dırasaati'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2019.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata. C.3, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed. *el-Kâmil fî't-Târih*. thk. Ebi'l-Fidâ Abdullah el-Kadî. C. 2, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz v. dğr., C. 2-3, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. İlse Lichtenstadter. Beyrut: Dârü'l-Âfâkı'l-Cedîde, ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ v. dğr. C.1-4, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *Sîret-i İbn İshâk*. thk. Ahmed Ferid Mezidî, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Zadü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*. thk. Şuayb el-Arnaut-Abdülkadir Arnaut. C.1. 26. baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994-96.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. C. 5-6, Cize: Dârü'l-Hicr, 1997.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *eş-Şi'r ve's-suara*. thk. Ahmed Muhammed Şükrî, C.1, Kahire: Dârü'l-Maârif, 1968.
- İbn Reşik, Ebû Ali Hasan el-Ezdî. *el-Umde fî sinâati's-şiiir ve nakdi*. thk. en-Nebevî Abdülvahid Şa'lan, C.1. 2. baskı. Kahire: Düretü'l-Gavvas, 2019.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed. *Kitabu'l-Tabakâti'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. C.1, 2, 4, Kahire: el-Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbn Seyyidünnas, Ebü'l-Feth Fetthuddîn Muhammed b. Muhammed. *Minahü'l-midah*. thk. İffet Visal Hamza. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1987.
- İsfahanî, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed. *Kitabu'l-Egânî*. thk. İhsan Abbas-İbrahim es-Sa'afin, Bekr Abbas. C. 4, 17. 3. baskı, Beyrut: Dârü Sadır, 2008.
- Karadağ, Mehmet. "*Hassân b. Sâbit'in Hayatı ve Şairliği*". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed. *Nizamü'l-hükümeti'n-nebeviyye. (Teratibü'l-idariyye)*. thk. Abdullah el-Halidi. C.1. 2. baskı, Beyrut: Şirketü Dârü'l-Erkâm İbn Ebi'l-Erkâm, ts.
- Kuşçalı, Ali. "*Abdullah b. Revâha'nın Hayatı ve Şahsiyeti*". Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Umretü'l-Kazâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul (2012): 153-155.
- Özek, Ali vd., *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Sandıkçı, Cemal. *Arap Şiirinin Kur'an Lafızlarını Anlamaya Etkisi*. Samsun: Üniversite Yayınevi, 2015.

- Sarıçam, İbrahim. “Hz. Muhammed (SAV) ’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayı, 2. baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2003.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevî-Hâşimî İlişkileri (İslam Öncesinden Abbâsîlere Kadar)*. 4. baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Savran, Ahmet. “Kâ’b b. Züheyr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul (2001): 7-8.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf. *Sübülü’l-hüda ve’r-reşad fî sîreti hayri’l-ibad*. thk. Abdülazîz Abdülhalik Hilmi. C. 2, 3, 6, Kahire: Vizâretü’l-Evkâf ve’s-Şuuni’l-İslamiyye, 1997.
- Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu’r-rusûl ve’l-mülûk*. thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrahim. C. 2,3. 2. baskı, Mısır: Dârü’l-Mearif, 1968.
- Tuna, Sedat. “el-Ahtal ve Cerîr’in Emevî Halifelerine Methiyeleri: Siyasi Şiir”, *Bilimname Akademik Araştırma Dergisi*, 52/ 2 (2024), 339-383.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitabu’l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. C.1-3, Beyrut: Alemü’l-Kütüb,1984.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh. *Mu’cemü’l-büldân*. C. 4, Beyrut: Dârü Sadır, 1977.
- Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*. çev. Nurettin Ceviz v. dğ., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Yiğit, İsmail. “Sevîk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 36, İstanbul (2009): 585.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaut-Hüseyn Esat. C. 2, 3. baskı, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târihü’l-İslam ve vefeyâtü’l-meşâhir ve’l-a’lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. C. 2, Beyrut: Dârü’l-Kitabi’l Arabî, 1987.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *es-Siretü’n-nebeviyye*, thk. Beşşar Avvad Ma’ruf. C.1, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1996.